

Některé ekologické poznatky o káni lesní z ČSSR

Karel Hudec

O káni lesní existuje u nás již značně početná literatura, která se v posledních letech utěšeně rozrůstá. Bohužel však spíše příspěvky diskusními až polemickými než přinášením a hodnocením nových poznatků. Zejména ekologické poznatky z poslední doby jsou převážně útržkovité, ačkoli právě ty by měly být základem pro hodnocení významu tohoto druhu v naší měnící se krajině. Původní souhrnné práce u nás vyšly, především o potravě, pocházejí většinou z doby před 15–25 lety. Stanovisko myslivecké veřejnosti k nim vyjádřil patrně nejpřesněji pracovník ÚV ČMS F. Husák (sborník referátů Dravci 1977, 1 : 84): „Úpravy krajiny spolu s pesticidy a hnojením velkoplošně ovlivňují, případně likvidují stavy drobných hlodavců, ptáků, různých drobných obratlovců a hmyzu, kteří tvoří větší nebo menší podíl jídelníčku různých druhů dravců. Myslivci se proto právem domnívají, že za dané situace je drobná užítková zvířetina významnější složkou potravy větších běžně se vyskytujících dravců, jako kánat a jestřábů, než odpovídá zjištěním před 15–20 lety.“ Změny krajiny a způsobů zemědělského hospodaření v ní současně s vyhlášením celoročního hájení káně lesní v r. 1967 by mohly ovlivňovat nejen potravní ekologii káně, ale i její etologii, stejně jako početnost a populační dynamiku — tedy všechny rozhodující složky pro zhodnocení významu káně v naší krajině. O početnosti káně je psáno jinde, omezím se proto na hodnocení změn v ostatních aspektech.

Starší údaje o potravě, hnízdění a populační dynamice káně lesní (do roku 1975) jsou celkem dostatečně podrobně shrnuty ve Fauně ČSSR — Ptáci II (1977). Nové poznatky jsou získávány od r. 1975 zejména díky činnosti pracovní skupiny pro výzkum dravců a sov při Čs. společnosti ornitologické a ornitologické sekci Čs. společnosti zoologické při ČSAV, vedené dr. Š. Dankem. Část dosud zpracovaných výsledků se týká hnízdění káně v letech 1975–1978, o potravě pak vyšla v tomto časopise (Živa 1981, č. 1: 31) práce J. Ševčíka, hodnotící obsahy 336 žaludků káně ze zimy 1979/1980. Tyto údaje je dobře možné konfrontovat se staršími údaji z Fauny.

Káně lesní hnízdí podobně jako většina druhů našich dravců v lesích na stromech. Hnízdo je umístěno zpravidla v přeslenu větví u kmene, v průměrné výšce 16,7 m a nejčastěji užívány hnízdními stromy jsou u nás borovice, smrk, buk, jedle a dub. Z těchto stránek zatím nebyl nový materiál dosud analyzován, s mizením jedlí však lze počítat se snížením počtu hnízd na tomto stromě. Naproti tomu je z posledních let více zpráv o způsobech umístění hnízd, dříve u nás nezaznamenaných: v malých polních lesíčkách, větrolamech, sadech nebo vůbec na osamělých stromech v bezlesé zemědělské krajině, dokonce bylo zjištěno hnízdění na stohu slámy stojícím osaměle v poli. Hnízda jsou nalézána na frekventovaných místech u cest, v zahradě na okraji vesnice nebo i v městském intravilánu a umístěna přitom i níže nad zemí: na osamělé třešni 2 m vysoko, v polním remízku na slivě rovněž 2 m,

na osamělé břízce u křižovatky cest u vesnice 4 m. Zda tyto způsoby hnízdění souvisejí se zvýšenou ochranou druhu, je obtížné prokázat, může to být podmíněno i širší variabilitou bionomických projevů při zvýšené početnosti populace. Tyto extrémní případy jsou však eliminovány přírodním výběrem: jen na jediném z těchto šesti hnízd proběhlo hnízdění úspěšně. Také u materiálů, z něhož káně hnízdo stavějí (větve, mech, tráva), byl zjištěn zajímavý případ antropogenního vlivu: jeden pár doplnil materiál hnízda i o pytlíky z PVC a umělá střeva, pocházející z blízké továrny.

Všechny tyto adaptace na nové podmínky v krajině jsou spíše etologického rázu. V hodnocení významu káně jsou však podstatnější problémy populační dynamiky, tj. úspěšnost hnízdění a produkce mláďat. V následující tabulce jsou shrnuty údaje o počtu vajec nebo mláďat na hnízdě (A) a počtech vyvedených mláďat z let 1975 až 1978:

A	Počet případů	
	vajec	mláďat
1	7	88
2	20	132
3	41	98
4	12	19
5	1	—
T 1975–78	81 $\bar{x} = 2,75$	337 $\bar{x} = 2,14$
Fauna ČSSR	53 $\bar{x} = 3,15$	33 $\bar{x} = 2,18$

Průměrná velikost snůšky v jednotlivých letech kolísala jen nepatrně a neprůkazně (2,72–2,88), stejně jako průměrný počet vyvedených mláďat na hnízdo (2,05–2,26). O podílu zničených snůšek z celkového počtu hnízd je bohužel jen málo údajů: v r. 1977 na 112 vyvedených hnízd 13 zničených (11,6 %), v r. 1978 na 149 hnízd 19 zničených (12,8 %).

Při srovnání se staršími údaji z Fauny je zřejmý jediný, a to značně vysoký rozdíl — ve velikosti snůšky: dříve 3,15 vajec, v posledních letech jen 2,75 vajec. Statisticky je rozdíl vysoce průkazný, naproti tomu zůstala na stejné úrovni produkce mláďat, což je v populační dynamice konečnou rozhodující. Bylo by jistě lákavé uvažovat o příčinách vedoucích k menším snůškám, chtělo by to však ještě důkladnější rozbor dat a zcela kritické posouzení možnosti metodických chyb. Číslo populační dynamiky u káně jsou ostatně zajímavá i z hlediska rozboru příčin úbytku jiných druhů dravců, které na rozdíl od káně zřetelně a prokazatelně ubývají. Minimálně u sokola stěhovavého se považuje za pravděpodobné, že snížení početnosti je podmíněno kumulací reziduí pesticidů z kořisti, které pak narušují fyziologii rozmnožování. Káně a další dravci, jejichž početnost se naproti tomu nepochybně zvyšuje, mají v potravních řetězcích stejnou pozici. Nesporně prokázané působení reziduí je tedy buď rozdílné podle jednotlivých druhů, nebo nemusí hrát v me-

chanismu populační dynamiky dravců takovou rozhodující roli, jaká se jim obecně přisuzuje.

Co se týče potravy a potravní ekologie, zůstávají zdrojem nových poznatků, na škodu věci, běžné způsoby, tj. hlavně rozbor žaludků nebo zaživacího traktu ulovených jedinců. Zmíněná Ševčíkova studie (Živa 1981, 1: 31) zpracovává dostatečný materiál a umožňuje také srovnání výsledků se staršími údaji. Hlavní složky v potravě káně lesní v podzimním a zimním období jsou následující (pramen a) Ševčík 1979–1980, b) Fauna — do r. 1962):

	Savci	z toho drobní	Hraboš polní	Ptáci
a)	77,4 %	70,2 %	55,5 %	19,6 %
b)	89,1 %	86,0 %	70,7 %	7,2 %

Je věcí spíše pojetí než statistiky, zda jsou či nejsou zjištěné rozdíly významné. Odpovídalo by vysloveným předpokladům, že se v potravě káně snižuje podíl hrabošů polních a savců vůbec, což je kompenzováno větším podílem ptáků, zejména bažantů (5,9 %), zatímco koroptev se z potravy káně téměř úplně ztratila, přestože dříve byla zjišťována častěji než bažant. Kvantita těchto rozdílů je však malá. Kromě toho je nutno vzít v úvahu zejména to, že zatímco výsledky Ševčíkovy jsou z jedné zimy a vesměs označeny původem z bažantnic, údaje ve Fauně jsou z mnoha let a různých míst. Jak ukázal nejlépe Sládek (Čs. ochrana přírody, Bratislava 1971, 12: 93), potrava káně je závislá na tolika činitelích, že paušální hodnocení významu káně z hlediska potravy je nemožné a kromě toho bude vždy možné vznášet z nějaké strany námitky proti jakýmkoli konkrétním výsledkům potravních studií, zejména nebude-li snaha hodnotit celou otázku přísně objektivně. V otázce dravců by bylo zbytečně zamlčovat rozpor mezi zájmy myslivců a zájmy ochrany přírody, který bude existovat, pokud budou existovat dravci a zvířetina volné přírody. Bylo by však více na škodu věci udržovat nebo i vyhrocovat rozdíly mezi oběma zájmy a přenášet je do jiných otázek; zájmy obou složek při současném stavu společenského vývoje jsou minimálně z 90 % totožné. F. Husák v již citovaném referátu (sborník Dravci 1977, 1: 84) ukázal na dva časové úseky, kdy podle názoru nebo zkušeností myslivců dochází ke škodám na zvířetinu: v době vypouštění odchovaných bažantů mláďat a při koncentracích dravců v zimě. Bylo by jistě všestranným zájmem, kdyby se vliv káně na populace bažantů v těchto dvou obdobích prozkoumal přednostně. Oba problémy by bylo nejlépe řešit za spolupráce s myslivci a také spolu s nimi by se měly formulovat závěry. I když tyto jistě nebudou akceptovány jednotlivci zastávajícími extrémní stanoviska ať z té či oné strany, jiná konkrétní cesta k uspokojivému a obecně přijatelnému řešení není.